

Baron Franz Nopcsa u albanskoj nošnji

RESTELICA 1907.godine

Austrougarski naučnik, avanturistički putnik, renomirani paleontolog i geolog, Baron Franz Nopcsa (1877 - 1933), putovao je u Albaniju i na jug Balkana (Bosna, Kosovo, Makedonija, Srbija) u više navrata od 1903. do 1914. godine (period turske vladavine, Balkanski ratovi, albanska nezavisnost i početak Prvog svjetskog rata). Živio je nekoliko godina u Skadru, koji je koristio kao bazu za svoja putovanja po sjevernoj Albaniji.

Nopcsa je bio oduševljen planinama sjeverne Albanije u koje, zbog sigurnosnih razloga, nije stupio nijedan stranac. Upoznao je stanovništvo tog kraja, naučio njihov jezik i način života i vremenom postao vodeći stručnjak albanoloških studija. Na ovim putovanjima, sem puške, koristio je i „Kodak“ s kojim je napravio fascinantne i veoma rijetke fotografije Balkana u prvoj deceniji dvadesetog vijeka. Pisao je i svoje memoare. Originalne fotografije i bilješke čuvaju se u Hungarian Natural History Museum (Magyar Természettudományi Múzeum) u Budimpešti. Bio je uključen i u političkom životu tog doba, bio je kandidat za upražnjeni albanski tron.

Šar planina

Bajazid Elmaz Doda je rođen 1888. godine u planinskom selu Štirovica, region Gornje Reke u zapadnoj Makedoniji. Kao većina mladih ljudi, u potrazi za poslom, napustio je planinu i emigrirao u Rumuniju. 20. Novembra 1906. godine u Bukureštu susreo se sa mađarskim naučnikom, Baronom Franz Nopcsa, koji ga je unajmio kao svog slugu na putovanjima po Balkanu. Iz Bukurešta, Nopcsa i njegov mladi sluga otputovali su u Szacsal (Sacel) u blizini Hatzega u Transilvaniji, u porodičnoj kući familije Nopcsa, a nekoliko mjeseci kasnije za London gdje se Bajazid razbolio.

Sredinom novembra 1907. godine, otputovali su u Skadar, gdje je Nopcsa imao kuću. Putujući planinama Mirdite prema Kalisu pali su u ruke zloglasnog pljačkaša Mustafe Lite koji ih je uzeo kao taoce. Nakon što su oslobođeni u Prizrenu, putovali su u Skoplje i dalje prema dolini Reka, kako su prvobitno planirali. Oni su se potom vratili u Skadar kako bi istražili teritoriju plemena Hoti i Gruda.

Šar planina

U svom putopisu Baron Franz Nopcsa je opisao i svoje putovanje kroz Goru, tačnije svoj boravak u Restelici:

„Nakon pet dana boravka u Kalisu, sa dva konja krenuli smo prema Prizrenu. Na jednom konju jahao je Mustafa Lita, a drugi je bio određen za Bajazita i mene. Na konjima smo išli sve do visoravni kod Qafe Restelica, duboki snijeg nas je spriječio da idemo dalje. Ovdje smo pojeli obrok, sir i hljeb od kukuruznog i pšeničnog brašna. Poslije podne izašli smo prema Restelici. Na putu ka Restelici bilo je magle i snijega, tako da smo izgubili put, ali napokon stigli smo srećni ka Kepi i u Restelici. Mustafa Lita, Abdul Rahmani, Dalip, Bajazid i ja spavali smo u kući Mola Sadika, a ostali u jednoj drugoj kući. Soba je bila dobra, prekrivena tepihom. U sobi je bila gvozdena peć i zazidano prozorsko staklo. Prije nego što smo otišli kući kod domaćina, pili smo kafu u jednoj kafečajdžinici, dok nas nije pozvao Mola Sadik. Naš domaćin je došao sa brojnim posjetiocima, uključujući jednog znatiželjnog hadžiju i druge duhovne vođe. Sa hadžijom smo nešto govorili na rumunskom. Pričao bih ja, ali su se oni povukli u jedan ćošak i planirali nešto sa Dalipom. Ljudi u Restelici su obrazovani i većina zna da čita i piše.

Restelica se nalazi na jednoj visoravni iznad strme doline. To je naselje sa mnogo prodavnica i kafana. Seoske ulice izgledaju dobro uređene. Kamene kuće nisu okrečene ali su dobro građene. Restelica ima 300-400 kuća i više stotine konja, a stanovnicini nisu siromašni. Ovdje se mnogo više govori slavenski. Ljudi su relativno malo pitali ko sam, samo je hadžija bio znatiželjan. Bajazid mi je na mađarskom rekao "ne mondjon semmit" (ne pričaj ništa). Kasnije sam razgovarao sa Mustafom Litom o sutrašnjem danu. Ja sam prijedložio da u Prizren stignemo u

akšam, kako moje hapšenje ne bi privuklo previše pažnje. Ja bih proveo noć u zatvorskoj jedinici. Dan nakon toga je pazarni dan u Prizrenu i Hukumet (vlast) će najvjerovatnije biti otvorena. Pored ovoga, dogovorili smo da tokom mog privođenja u Prizrenu ne predam moj Mannlicher karabin, već da uz sebe imam Bajazidovu Martini pušku. Time bi izbjegli da mi oduzmu karabin.

Po planu rano ujutro napustili smo Restelicu, a onda smo u jednom dahu otišli ka Prizrenu. Ja sam stalno hodao, a Bajazid je bio slomljen iako je jahao na konju. Ručak je bio od sira i hljeba. Dan prije toga uveče u Restelici jeli smo pasulj sa mesom i druga turska jela, iskreno sva su bila dobra, ali sam imao jaku gorušicu. Kada sam kod mjesta Zli Potok htio da uberem jabuku pokraj puta, Bajazid se jako uznemirio i rekao mi da se uzimanje jabuke u istočnoj Albaniji računa kao sramota i neprihvatljiv manir.

Od Karaule Guri Dervent put mi je od ranije bio poznat. Sat i pol prije akšama stigli smo u Prizren. Neposredno prije grada oduzeli su mi pušku i kaiš sa municijom i vezali užetom oko stomaka. Drugi kraj konopca držao je jedan čovjek iz Kalisa, da se zna da sam zarobljenik. Mustafa Lita bio je prestravljen da ga možda ne izdam u Prizrenu. Bajazid je prošao pored mene i u jednom mahu sam mu dao poruku za konzulat. Moj prtljag uzeo je Mustafa Lita i sutradan donio u Hukumet. Bajazidu je zabranio da ide u Hukumet jer se bojao da ga ne izdamo. Moj ulazak u nošnji Mirdite nije izazvalo veliku pažnju na ulicama Prizrena. Takođe, ni u Hukumet nisu se preterano iznendaili. Mustafa Lita je rekao policiji bimbaši, da me je uhvatio na putu Vila – Kalis, i onda me namamio u svoju kuću. Pokušao sam pobjeći, on me je ponovo uhvatio i sad me isporučio vlastima. Bio sam izveden pred bimbašu (komandir), kojeg sam poznavao od ranije ali on mene nije prepoznao. Onda su me poslali kod Mutesarrifa (guvernera). Tamo su me zadržali. Mustafa Lita je iskazivao strahopoštovanje, prekrštenih nogu razgovarali su na francuskom sa guvernerom. Guverner je obavijestio konzulat. Vratio sam se ponovo kod bimbaše, poslije do komandanta zatvora, po imenu Milazim i tu sam trebao da prenoćim. Bajazid je u međuvremenu javio konzulatu, a oni su se sada zainteresovali. Guverner i konzulat poslali su telegram u Solun. Vicekonzul Prohaska poslao mi je hranu i ćebe u zatvoru Ostao sam još nekoliko dana u Prizrenu. U svom telegramu, Hilmi paša mi je zabranio daljne putovanje u Turskoj. Mustafa Lita donio mi je moj prtljag u Hukumetu, ali je bio vidno razočaran, jer su mi vratili i oduzetu pušku Martini.
Cijela afera sa Mustafom Litom je dobila i drugi epilog. Kada je Bajazidov otac u Štirovnici čuo za ovo, iznenada je sa deset naoružanih ljudi stigao u Prizren. Četrdeset ljudi je ostavio u Restelici. Njegova prvobitna namjera je bila zasjeda Mustafe Lite blizu Kepa, ali su stigli prekasno, pa je htio da ga sada ubije u Prizrenu. Ja i Bajazid smo ga spriječili da to uradi. Ispričali smo mu šta je prava istina, pa se idućeg dana Mustafa Lita vratio natrag u Kalis.

Prevod sa nemačkog i engleskog jezika: **Behrudin Mustafa i Admir Idrizi**
*Korektura:***Sadik Idrizi**

*Izvor:***elsie.de**